

МЕТОДОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ КІЛЬКІСНОГО ТА ЯКІСНОГО АНАЛІЗУ В ПЕДАГОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ

Чеслав Левицький

доктор педагогічних наук, професор, (Dr. hab. Prof.)
перший проректор Державної вищої школи технічно-економічної
імені Кс. Броніслава Маркевича у Ярославі

Польща
guttek@uniw.net

Анотація

Сучасні педагогічні дослідження зазвичай мають кількісний та якісний характер. Вони вимагають не тільки застосування складних процедур та дослідницького інструментарію, але також відповідного аналітичного підходу. Іноді помилки в аналізі емпіричного матеріалу призводять до прийняття необґрунтованих висновків. Педагогічні дослідження, незалежно від їх класифікації, відкривають широкі можливості, але при цьому вимагають проведення різного типу аналізів. Не існує такого поняття як кількісні педагогічні дослідження «у чистому вигляді», як і не існує виключно якісних педагогічних досліджень. На практиці виявляється, що існує необхідність здійснення якісних аналізів при проведенні кількісних досліджень, як і необхідність кількісних аналізів при здійсненні якісних досліджень.

Ключові слова: *аналіз, кількісний аналіз, якісний аналіз, кількісний метод, якісний метод, контент-аналіз, аналіз змісту, герменевтика.*

Постановка проблеми в контексті сучасної педагогічної науки та її зв'язок із важливими науковими і практичними завданнями. Педагогічні дослідження – це складний багатоетапний процес. Одним з найважливіших етапів цього процесу є аналіз зібраного емпіричного матеріалу. Поняття емпіричного матеріалу ми трактуємо тут у широкому розумінні, тобто ми застосовуємо його як до теоретичного (наочного) матеріалу, так і до даних, виражених за допомогою кількісних показників, отриманих в ході наукового вимірювання.

У педагогічних дослідженнях існує стереотип, що аналіз теоретичного матеріалу (зазвичай контент-аналіз) це якісний аналіз, а аналіз числових даних це кількісний аналіз. Це абсолютно помилковий погляд. На нашу думку, протиставлення цих видів аналізів один одному є помилкою.

Іншою методологічною проблемою є поширена серед дослідників відсутність уміння аналізувати, інтерпретувати та узагальнювати результати власних досліджень.

У даній праці прослідковується чітке посилення на погляди автора, висловлені у роботі «Методи і техніки збору, опису та аналізу результатів емпіричних досліджень у галузі суспільних наук, з особливим урахуванням педагогіки (Видавництво ДВТЕШ, Ярослав 2013).

Поняття методу та техніки кількісного і якісного аналізу

Ключовим поняттям, що застосовується у даній роботі, є поняття аналізу взагалі та поняття кількісного і якісного аналізу, як окремих видів аналізу. Обидва вони являють собою різновиди наукового аналізу. Ми виходимо з того, що аналіз це поділ досліджуваного явища на частини і ретельне дослідження кожної з них. Такий підхід дозволяє зрозуміти структуру цього явища та різних залежностей, зв'язків, що існують в його межах, а також принципів його дії/функціонування. Аналіз - це метод досліджень, який полягає в уявному поділі цілого на складові частини і виділенні окремих сторін, властивостей, зв'язків. Протилежним процесом є синтез, суть якого полягає в уявному поєднанні різних частин в нове ціле [Див.16, с. 104].

Аналіз може стосуватися будь-якої сфери діяльності людини, тому також можна говорити про аналіз в матеріальному (наприклад, хімічний аналіз) і нематеріальному сенсі (наприклад, математичний, літературний, соціальний аналіз, який включає в себе також аналіз соціальної поведінки дітей та молоді, аналіз суспільних рухів і т.д.).

Виділені види аналізу вимагають застосування кількісного та якісного методів досліджень. Незважаючи на існування великої кількості праць в галузі методології науки, визначення суті кількісного і якісного методу досліджень, є нелегкою справою. Тут необхідно звернутися до наук, суміжних з суспільними науками і педагогікою, зокрема, до логіки і епістемології.

Метою наукового дослідження та наукового аналізу є пізнання, досягнення істини і виявлення закономірностей. На питання: «що таке пізнання?» - епістемологія відповідає, що це « як певні пізнавальні акти, так і пізнавальні результати» [1, с. 27]. Пізнавальним актом є, зокрема, така психічна діяльність як: спостереження, запам'ятовування, пригадування, мислення, узагальнення, умовивід і т.п. Натомість прикладами пізнавальних результатів є окремі твердження, думки, переконання і т.п. Для повного наукового пізнання необхідно застосовувати як кількісний, так і якісний методи досліджень.

Суть кількісного методу досліджень полягає у визначенні розміру досліджуваного явища та його складових частини. Слід зауважити, що розмір явища не завжди є сумою розмірів його складових частин. Основною технікою, що застосовується у кількісному методі досліджень, є вимірювання.

Характерні ознаки кількісного підходу в галузі гуманітарних та суспільних наук можна коротко описати в наступних пунктах:

- люди поведуться згідно з законами, подібними до тих, що правлять світом природи
- закони, які ним правлять, створюють теорію, у рамках якої можна формулювати гіпотези про співвідношення між різними залежними змінними
- співвідношення між змінними мають статистичний характер і дослідження дозволяють верифікувати та класифікувати їх
- усі досліджувані змінні можна спостерігати і вимірювати [Див. 7, с. 176].

С. Палька, даючи характеристику моделі кількісних досліджень, звертає увагу, зокрема, на те, що у цій моделі:

- Суб'єкт пізнання (дослідник), може знаходитись «поза» досліджуваною реальністю, брати на себе роль зовнішнього спостерігача, який не включається в контекст досліджуваної реальності.
- Існує можливість досягнення пізнавального об'єктивізму, отже є шанс встановлення об'єктивної істини.
- Дослідник-педагог у ході пізнання реальності фактів, явищ та процесів «призупиняє» визначення характерних для них особливостей, не застосовує оцінювання, здійснює дослідження з використанням аксіологічно-нейтрального способу, застосовуючи тільки «скельце і око мудреця» [14, с. 48-49].

У нас викликає сумніви останнє твердження - чи «кількісний» дослідник насправді повинен «призупинити» визначення особливостей?

У свою чергу, якісний метод досліджень це аналіз досліджуваних явищ, який полягає у виділенні з них елементарних складових частин, виявленні зв'язків та залежностей, які існують між ними, визначенні їх цілісної структури, тлумаченні їх змісту, або функції, яку вони виконують [Див. 9, с. 86]. Отже дослідження цього типу характеризуються цілісним (холістичним) підходом, направленим на індуктивне описання контексту, у якому згадується досліджувана одиниця (явище) – для того, щоб зрозуміти ситуацію так, як її розуміє досліджувана особа [Див. 15, с. 46]. У якісному методі можуть застосовуватись різні види аналізу, у тому числі: ідіографічний, контекстуальний, конвєрсацій-

ний, лінгвістичний, літературний, оповідальний номотетичний, порівняльний, випадків відхилень, психографічний, рамковий, риторичний, спекулятивний, семантичний, семіотичний, структури процесу, ситуативний, тематичний, суб'єктивних теорій, змісту, вторинний, творів, витворів, випадків [Див. 6, с. 18-28]. Проте, основною технікою, яка застосовується у якісному методі досліджень є контент -аналіз і аналіз змісту.

Якісні дослідження, які користуються популярністю у галузі гуманітарних наук, а отже також у педагогіці, опираються на принципи, які можна синтетично викласти у кількох пунктах:

- Метою дослідження є зрозуміння, наприклад, переживань, цінностей, мотивів дій, сформульованих оцінок, прагнень, бажань різноманітних осіб - учнів, батьків, вчителів.
- Характерною рисою дослідника, який прагне зрозуміти інших людей, є так звана емпатія (гр. *empathes* - схвильований, дуже засмучений, від *en*-префікс: до по відношенню до, в, *pathē* - страждання, переживання) - здатність входити в положення іншої людини та розуміти її почуття [15].
- Світ, у якому існують різноманітні явища, що цікавлять дослідника, сприймається через призму його досвіду, системи цінностей, поглядів - інтерпретується упереджено, емоційно, суб'єктивно.
- Досліджуючи окремі явища, дослідник автоматично впливає на їх перебіг, порушує, розлагоджує природний процес, і таким чином спотворює зібрані результати [7, с. 178].

Якісні методи, до яких ми зараховуємо, у тому числі, герменевтику, аналіз випадку, аналіз освітньої практики, етнографічні дослідження, опираються на принципи занурення у психічні стани досліджуваних індивідів, безпосередній контакт, включене спостереження, неструктуроване інтерв'ю, під час якого дослідник та досліджуваний знаходяться у рівноцінному становищі. Метою такого дослідження є зрозуміння та інтерпретація явищ так, як це роблять досліджувані особи [13, с. 40].

На думку А. М. Мілеса, найбільш серйозною та принциповою проблемою, пов'язаною з використанням даних якісних досліджень, є те, що методи аналізу чітко не сформульовані. Аналітик, який може скористатись з банку даних якісних досліджень, має небагато рекомендацій, які могли б допомогти йому уникнути самообману, не кажучи вже про те, що користувачам, які входять до наукових кіл, або приймають політичні рішення іноді надаються недостовірні та неправильні висновки [Пор. 11].

У методі та якісному аналізі емпіричних даних основним і найважливішим є процес визначення характерних особливостей. Це у деякій мірі пов'язано із значенням термінів «якість» і «визначення якісних ознак». Європейський комітет стандартизації надає наступне визначення для використання неурядовими та комерційними структурами, яке було опубліковане у якості Європейського стандарту EN ISO 9000: «Якість означає ступінь, у якому визначений набір стандартних характеристик відповідає вимогам. Термін «якість» може вживатися з такими прикметниками як: низька, висока, або відмінна» [4]. У даному визначенні «якість» відноситься до характерних ознак (заздалегідь передбачених або таких, що вимагаються ззовні) і до суб'єктивної оцінки величини, вираженої у формі прикметників. Наведене визначення «якості» також знаходить обґрунтування в суспільних науках і педагогіці.

Незважаючи на наявність значної кількості джерел і постійно зростаючу кількість літератури на тему якості в галузі суспільних наук, у тому числі в області педагогіки (в основному стосовно якості освіти - контроль якості, аудит, валоризація, дії, отримання державних коштів) поняття якості в цих науках визначене не дуже чітко.

На цьому фоні Харвей і Грін (1993) виділили та проаналізували чотири різні виміри якості, що стало значним вкладом в розуміння якості в суспільних науках і в педагогіці.

Вимірами якості, виділеними цими авторами, є:

- якість як вірність наміченим цілям;
- якість як цілісність - etos;
- якість як трансформація (якісна зміна);
- якість, яка стосується чогось нового [5].

Якість в суспільних і педагогічних науках є поєднанням цих чотирьох вимірів.

З виділеними вимірами якості безумовно пов'язані процеси «визначення якісних ознак», інакше кажучи визначення характерних особливостей, приписування оціночних прикметників.

Вважається, що сучасні якісні дослідження в цілому є чіткою протилежністю кількісному і, певною мірою, об'єктивістському підходу як в соціальних дослідженнях, так і в педагогіці. Вони належать до групи так званих «м'яких» досліджень - таких, що проводяться за допомогою неструктурованих (нестандартизованих) методів та дослідницьких технік. Їх суть вбачається не стільки в поясненні досліджуваних явищ, тобто у встановленні існуючих між ними причинно-наслідкових зв'язків (що є основним предметом кількісних досліджень),

скільки в зрозумінні та інтерпретації явищ, які цікавлять дослідника. Обґрунтування цього типу досліджень можна знайти, зокрема, у філософії В. Дільтея, Е. Гуссерля, Т. В. Адорно, М. Гайдеггера, Г. Гадамера або Ю. Хабермаса. Вони вважали, що гуманітарні науки мають власну логіку досліджень, і що різниця між природничими і гуманітарними науками полягає в тому, що перші намагаються пояснити досліджувані явища, натомість другі пробують їх зрозуміти [Див. 13, с. 37].

Відмінності між кількісними і якісними дослідженнями та переваги і недоліки цих методів

Попередні міркування дозволяють заявляти про наявність істотних відмінностей між кількісними та якісними дослідженнями. Список цих відмінностей представлено у таблиці нижче (Див. таб. 1).

Таблиця 1.

Відмінності між кількісними і якісними дослідженнями

Виміри відмінностей	Кількісні дослідження	Якісні дослідження
Методологічна традиція Мета досліджень	Сцієнтизм Виявлення загальних тенденцій і залежностей між залежними і незалежними змінними	Гуманітарна орієнтація Відкриття значень окремих досліджуваних соціальних структур
Роль дослідника	Дослідник не залежить від предмета і досліджуваної ситуації	Дослідник впливає на досліджувану реальність і сам зазнає впливу
Поняттєві категорії Техніки	Прийняті апріорі, продиктовані теорією тести, вимірювання	Природні, такі, що виникають в процесі досліджень Інтерв'ю, спостереження, те, отримання досвіду шляхом участі
Знаряддя Пояснення	Опитування, анкетування Формулювання проблеми і систематичне тестування гіпотез, що відповідають їй	Емпатія (особистість) З'являються по мірі дії випадків та накопичення даних

Пропоновані зв'язки	Віднесення даних до більш широких систем (детермінізм - М. М.)	Сприйняття думок та індивідуальних відчуттів як рушійних чинників (індетермінізм)
Значимість	Правомочність, повторюваність і порівнянність даних	Неповторюваність, результати є наслідком взаємодії між дослідником і досліджуваними
Обмеження	Дослідження тільки того, що можна вмістити в рамки гіпотез і тестувати за допомогою наявного інструментарію	Непорівнянність результатів у зв'язку з неповторюваністю досліджень
Критика	Атомістичні, редуccionістські, очевидні висновки, підказані здоровим глуздом	Нечіткі, ненаукові, результати, що опираються на епізодичні дані

Джерело: Т. Вук, Вступ до андрагогіки, Варшава 1996, с. 424.

Якісні дослідження, як і кількісні, мають як недоліки, так і переваги.

- Однією з переваг цих досліджень є те, що вони дозволяють отримати доступ до дуже великої кількості подробиць різноманітних складних явищ, а також розкрити, а що важливіше, зрозуміти невідомі до цього часу приховувані явища [Див. 15, с. 125-127].
- У свою чергу до обмежень і певних недоліків якісних досліджень належать: недостатня відкритість, комунікативність і природність, поверхневе представлення результатів досліджень, неправильна інтерпретація дослідницького матеріалу та обмеження дослідження кількома випадками (врахування невеликої кількості випадків).
- Серйозним недоліком цих досліджень є також зловживання довірою досліджуваних осіб, вторгнення в їх інтимну зону, в особистісний простір та тенденційність в накопиченні дослідницького матеріалу - зосередження на фактах, які відповідають позиції дослідника у окремому питанні, та опускання всього, що могло б піддати сумніву цю позицію [Див. 9, с. 32 і наступні].

З точки зору автора даної роботи немає сенсу вести суперечки на тему переваг досліджень та аналізів виділених типів. Адже часто виявляється, що якісний аналіз неможливо провести без попереднього кількісного аналізу. У яких випадках, розглядаючи яке-небудь явище, ми можемо визначити якісні ознаки/характерні особливості/дати оцінку «добре» або «погано»? Ми стверджуємо, що існує тільки три можливості:

- 1) «добре» або «погано» є якщо чогось є «багато», «мало» або «немає», наприклад «добре» - якщо учень не зробив жодної помилки в диктанті; «погано»- якщо учень зробив в диктанті десять орфографічних помилок
- 2) «добре» або «погано» є якщо предмет досліджень відповідає або не відповідає певній нормі/умові, при цьому ця норма часто має кількісний характер, наприклад, добре, якщо рівень цукру досліджуваного, артеріальний тиск, ІМТ і т.п. є в нормі
- 3) «добре» або «погано» є, якщо це констатував «Ковальський», але не випадковий «Ковальський», а експерт і знавець досліджуваного явища, я, як дослідник, опираюся на його оцінку.

Оскільки основною технікою якісного методу є техніка контент-аналізу/аналізу змісту тексту, нижче ми вказуємо на основні проблеми цієї техніки.

Контент-аналіз/аналіз змісту як техніка якісного методу

Контент-аналіз це дослідницька техніка для об'єктивного, систематичного і кількісного опису явного змісту комунікації. Застосування цього методу доцільне у випадку дослідження інформації та для надання відповіді на питання: «хто говорить», «до кого», «чому говорить», «як говорить», «з якими наслідками» [8, с. 15]. Це дослідницька техніка, яка дозволяє в об'єктивний та систематичний спосіб встановити та описати мовні особливості текстів для того, щоб на цій підставі можна було зробити висновок про немовні властивості людей та соціальних інститутів. Її суть полягає в дослідженні інформації, яка міститься в книжках, документах, спогадах, фільмах, картинах, музичних творах, телепередачах, на інтернет- сайтах і т.п.

Техніку контент-аналізу/аналізу змісту в основному використовують у своїй праці представники таких суспільних наук як: соціологія, педагогіка, пресознавство, літературознавство і т.п.

Правильно виконаний контент-аналіз, на думку Берельсона, повинен враховувати наступні постулати (ознаки) :

- **відсутні в змісті інформації елементи не можуть піддаватись аналізу;**

- **він повинен бути об'єктивним** - категорії аналізу повинні бути сформульовані настільки чітко, щоб різні дослідники, застосовуючи їх до таких самих сегментів змісту, отримували такі самі результати аналізу;
- **він повинен бути систематичним** – аналіз всього змісту має здійснюватися з дотриманням строків, визначених для аналізу всіх категорій, що відповідають йому, це дозволяє виключити можливість часткового, упередженого аналізу, під час проведення якого вибираються тільки елементи, які підтверджують дослідницьку тезу;
- **він повинен бути кількісним** - встановлюється частота появи або пропуску даних категорій (цю вимогу було скасовано, зараз застосовується якісний контент-аналіз).
Контент-аналіз може стосуватися як зовнішнього як і внутрішнього пласту інформації. Набагато легше здійснити аналіз зовнішнього пласту інформації, метою якого є встановлення, зокрема, наступного:
 - яку інформацію містить текст (повідомлення) і яку вона має цінність;
 - 1) це інформація з перших вуст, чи цитування інформації;
 - 2) в якій кількості існує ця інформація (у т.ч. на підставі кількості бібліографічних позицій).
 - що виступає джерелом тексту (інформації) - звідки походить текст? - чи текст розміщено в періодичному виданні, яке входить до «Філадельфійського списку», у якому видавництві і т.п.? У аналізі інформації з цієї точки зору відмічається багато непорозумінь! Яку форму розповіді застосовує автор – це розповідь від першої, чи від третьої особи?
 - якими характерними ознаками володіє автор тексту, а також якими характерними ознаками, на думку автора, володіють споживачі інформації, яка міститься в ньому?
 - які характерні ознаки споживачів інформації відображають їх точки зору, прагнення та цінності?
 - якими є задуми осіб, які представляють свою точку зору в тексті?
 - які тенденції прослідковуються в змінах змісту інформаційних повідомлень?
 - наскільки чіткими є інформаційні повідомлення?
 - якими ознаками характеризується публікація (шрифт, ілюстративний матеріал, стилістика, папір і т.п.) та ін.

Набагато важливішим за «зовнішній» аналіз є **«внутрішній аналіз» - це аналіз змісту**. При виконанні цього аналізу дослідники стикаються з набагато більшою кількістю проблем. Він асоціюється з **семіотикою та так званою герменевтикою**.

Семіотику називають «наукою про знаки». Вона досліджує знаки та знакові процеси. Часто вона асоціюється з контент-аналізом, хоча може застосовуватись в різних дослідницьких контекстах. Зрозуміти спосіб застосування семіотики допомагає наступне твердження: «Хоча семіотика пов'язана з мовою, мова є тільки однією зі знакових систем, які відрізняються між собою за ступенем цілісності, можливостями застосування і складністю. Азбука Морзе, етикет, математика, музика і навіть дорожні знаки є прикладами семіотичних систем». Жоден знак не несе в собі значення, притаманного йому від моменту виникнення. Всі значення знаходяться в думках, тому конкретний знак означає щось конкретне для конкретної особи. Суспільною наукою семіотику робить саме наша домовленість стосовно значень окремих знаків» [2, с. 403].

Герменевтика [гр.] це дисципліна, що займається критикою, дослідженням, поясненням і внутрішнім тлумаченням писемних джерел, з метою встановлення справжнього змісту їх тексту; у ХХ ст. з'явилась особлива течія герменевтичної філософії, яка визначає герменевтику як: 1) метод інтерпретації витворів людського духу (В. Дільтей); 2) філософську рефлексію, що стосується міфів, релігійних символів, витворів мистецтва і т.п. (П. Рікер); 3) аналіз розуміння екзистенції як способу буття людини у світі (М. Гайдеггер, Н. - Г. Гадамер)[3].

Вільгельм Дільтей (1833-1915) вважає, що інтерпретатор інформаційного повідомлення (тексту) повинен знаходитися на одному рівні з його автором, тільки в такому випадку він може зрозуміти його суть. На думку автора цієї концепції дослідник/інтерпретатор повинен встановити духовний зв'язок з автором інформаційного повідомлення/тексту. Це дозволить йому зрозуміти навіть більше, ніж розумів сам автор. Саме розуміння тексту має творчий, креативний характер. Дослідник тексту, тобто його інтерпретатор, вносить частину свого сенсу до інтерпретації, завдяки чому він стає більш творчим і може зрозуміти більше, ніж сам автор. Коротше кажучи, чим більше існує інколи абсолютно різних інтерпретацій одного і того ж самого тексту, тим краще».

Не вдаючись в оцінку або в критику теорії В. Дільтея, слід констатувати, що сьогодні, враховуючи, зокрема, існування поняття «авторських прав», такий «творчий» внесок до аналізованих текстів міг би мати юридичні наслідки.

Продовжувачем герменевтики, яка набула широкого розповсюдження завдяки працям В. Дільтея, М. Гайдеггера та Н. Г. Гадамера, став Поль Рікер (1913-2005). На його думку герменевтика є методом «читання» людських творів. Її метою є «краще зрозуміння автора, ніж він сам себе б зрозумів». Будуючи теорію інтерпретації тексту, П. Рікер виходив з того, що завданням герменевтики є розширення меж власної рефлексії через розуміння контекстів виникнення твору.

Значний внесок в розвиток герменевтики зробив також Н. Г. Гадамер (1900 - 2002). На його думку герменевтика це мистецтво *викладу, тлумачення та пояснення*. Це мистецтво розуміння тексту у формі як усного, так і письмового викладу. Герменевтичний процес не має ні початку, ні кінця, він носить колоподібний характер. Вважається, що для того щоб зрозуміти певний текст, необхідно зрозуміти його окремі складові, тобто вирази і слова. Окремі речення набувають сенсу лише в контексті всього тексту. Розуміння також має історичний характер, тому, для того щоб повністю зрозуміти текст, слід відтворити історичну ситуацію, в якій знаходився його автор. Гадамер стверджував, що час є основним елементом розуміння, і тільки після нього йде інтерпретатор.

Герменевтичний підхід можна знайти також у методологічній практиці польських дослідників, таких як наприклад: Д. Герулянка (вона займалась вивченням процесу сприйняття змісту шляхом проведення експерименту «читання через віконце»), Б. Шлівєрський (дотримується погляду, що при здійсненні інтерпретації будь-яких теорій чи концепцій, в неї вкладається власний зміст і сенс, оскільки герменевтика дозволяє перетинати межі, за якими закінчується задум автора; значення явищ та педагогічних процесів залежить від особи, яка аналізує ці явища; основною метою герменевтичного аналізу є розкриття мовчазних знань, містифікацій), А. Фолкерська (педагогіка має бути певним «мисленням» про виховання, в перспективі герменевтики), М. Савіцький (*розбуди в собі дитину, якщо хочеш бути вчителем*), К. Аблевіч (одним із завдань педагога має бути слухання і інтерпретація результатів навчання, причому ця інтерпретація повинна мати гуманітарний характер і призводити до розуміння) [7, с. 186].

«**Внутрішній аналіз**», інакше кажучи **аналіз змісту**, як уже було сказано вище, приносить дослідникам багато проблем. Інколи ці проблеми призводять до значних спотворень висновків за результатами цих аналізів.

Проблема ще більш ускладнюється у випадку поєднання аналізу змісту з якісним аналізом, в повному значенні цього слова. Хорошим прикладом тут може бути фраза про наполовину повну або наполови-

ну порожню склянку. Визначення: повна, порожня - є оціночними визначеннями. Якщо чогось «повно», інакше кажучи багато, це добре. Натомість якщо «порожньо», тобто «мало», «недостатньо», це значить погано (невигідно). Отже, ми бачимо, що до однієї ситуації застосовується два окремих значення і дві окремі оцінки, що в науці має бути абсолютно неприпустимим.

Незважаючи на згадані труднощі і проблеми, контент-аналіз і аналіз змісту є цінною технікою, яка використовується при здійсненні якісного аналізу. Однак вона вимагає дотримання відповідної процедури застосування.

Процедура контент-аналізу складається з наступних етапів і дій:

1. Підготовка теоретичного фундаменту контент-аналізу.
2. Підбір аналітичного матеріалу. Підбір аналітичного матеріалу залежить від дослідницьких питань. Таким матеріалом можуть бути як тексти/зміст, що виникли досить давно, так і тексти/інформація, що були створені спеціально для цілей конкретного дослідження. Якщо матеріал є занадто об'ємним, його слід «скоротити», пам'ятаючи про те, що такий «скорочений» матеріал повинен відповідати вимогам щодо репрезентативності зразка.
3. Вибір і виділення одиниць аналізу. Одиниці аналізу це найменші елементи змісту, які містяться в інформації, це складові частини досліджуваного змісту, які піддаються класифікації та дозволяють здійснити його кількісний аналіз [Див. 17]. Одиницями аналізу, в залежності від мети дослідження, можуть бути: слова, частини речень, цілі речення, абзац, публікація (книжка, стаття, виступ, і т.п.), тема, назва, постаті (кількість осіб, їх характерні риси, поведінка, позиція, погляди і т.п.), сторінка, обкладинка, підзаголовки і т.п. У випадку інформації, одержаної з електронних ЗМІ, одиницями аналізу можуть бути: передача, поодинокі трактування (кадр), скріншот, висловлювання, думка, постать, символ, рекламне оголошення, виступ, плакат, фотографія, і т.п. Необхідно розрізняти одиниці аналізу та одиниці підрахунку (частота появи одиниць аналізу).
4. Розробка аналітичних категорій. Аналітичні категорії є ланкою, яку змінні, що містяться в гіпотезах, дозволяють пов'язати з мовними конфігураціями, що являють собою показники цих змінних [Див. 10, с. 199]. Побудова схеми аналітичних категорій полягає в логічному відборі об'ємів змісту, які цікавлять дослідника.

5. Обчислення, підготовка списку, верифікація гіпотез.
6. Оцінка методологічної достовірності аналізу. Контент-аналіз вважається достовірним, якщо одна і та сама особа, двічі кодуючи той самий текст, або різні особи, які кодують його незалежно одна від одної, отримують однакові результати (частота появи окремих категорій).

У підсумку слід констатувати, що:

- Якісний аналіз є нечисловим дослідженням та інтерпретацією текстових повідомлень і спостережень.
- Якісний аналіз передбачає постійне переміщення між теорією та аналізом. Під час аналізу ми намагаємося виявити закономірності, такі як зміни у часі або можливі причинні зв'язки між змінними.
- Опрацювання якісних даних є як мистецтвом, так і наукою. Три основні знаряддя, які використовуються для підготовки даних до аналізу, це: кодування, запис нотаток, створення поняттєвої мапи [2, с. 422].

Контент-аналіз та аналіз змісту, це важлива, але непроста техніка як якісного методу. Це техніка, яка вимагає наявності великого дослідницького досвіду. Техніка застосовується повсюдно, але це не означає, що вона застосовується ефективно.

Заклучна частина і висновки

Педагогічні дослідження, незалежно від того, як вони класифікуються, відкривають широкі можливості, але також вимагають виконання різного виду аналізів. Не існує такого поняття, як кількісні педагогічні дослідження «у чистому вигляді», як і не існує виключно якісних педагогічних досліджень. На практиці виявляється, що існує необхідність здійснення якісних аналізів при проведенні кількісних досліджень (всупереч твердженням С. Пальки), як і необхідність проведення кількісних аналізів при здійсненні якісних досліджень.

Фактом є те, що прихильники якісних досліджень частіше «чинять опір» і намагаються уникнути застосування кількісних (статистичних) аналізів, ніж це роблять прихильники кількісних досліджень стосовно якісних аналізів. Слід, однак, підкреслити, що як одні, так і інші, виступаючи за застосування якісних аналізів, уникають «визначення якісних ознак», тобто оцінки предмету досліджень. У зв'язку з вищезгаданим існує необхідність різностороннього методологічного вдосконалення кваліфікації дослідників в області використання як кількісних, так і якісних методів.

Список використаних джерел

1. Айдукевіч К., *Проблеми та напрямки філософії*. Вид. «Читач», Варшава 1983.
2. Баббе Е., *Соціологічні дослідження на практиці*, PWN, Варшава 2003.
3. <http://encyklopedia.wp.pl/encid,1633277,name,hermeneutyka,haslo.html?ticaid=1f129> (доступ до сторінки 28. X. 2012 р.)
4. <http://www.iso.org>
5. <http://youth-partnership-eu.coe.int/> (доступ до сторінки 26. X. 2012 р.)
6. Ягела Й., *Словник термінів і понять якісних досліджень у галузі освіти*, БЕАТ, Вид. Академія ім. Й. Длугоша, Ченстохова 2015.
7. Левіцький, Ц., Блажеєвський В., *Методи та техніка збору, опису та аналізу результатів емпіричних досліджень в суспільних науках з особливим урахуванням педагогіки*, Вид. ДВГЕШ, Ярослав 2013.
8. Лісовська - Магдзяж М., *Аналіз змісту інформації, що походить з ЗМІ - довідник для студентів*, Вид. ЯУ, Краків 2004.
9. Лобоцький М., *Методи та техніка педагогічних досліджень*, Вид. «Імпульс», Краків 2009.
10. Майнц Р., Холм К., Хюбнер П., *Вступ до методів емпіричної соціології*, PWN, Варшава 1985.
11. Майлз М. Б., Хуберман А. М., *Аналіз якісних даних*, Вид. БУ, Білосток 2000.
12. Пахочінський Р., *Підстави удосконалення пізнавальних навичок в сучасній школі*, ІВЕ, Варшава 1997.
13. Пахочінський Р.: *Кількісні та якісні методи в освітніх дослідженнях* (в:) Освіта № 3/1997.
14. Палька С., *Методологія. Дослідження. Педагогічна практика*, Гданське. психологічне вид., Гданськ 2006.
15. Палька С. (ред.), *Орієнтації в методології педагогічних досліджень*, Вид. ЯУ, Краків 1998.
16. Томашевський Т. (ред.), *Загальна психологія. Сприйняття*.

Мислення. Рішення, PWN, Варшава 1995.

17. Заремба Е., *Контент-аналіз в педагогічних дослідженнях*, Педагогічний рух, 5-6/1984.

Bibliografia:

1. Ajdukiewicz K., *Zagadnienia i kierunki filozofii*. Wyd. „Czytelnik”, Warszawa 1983.
2. Babbie E., *Badania społeczne w praktyce*, PWN, Warszawa 2003.
3. <http://encyklopedia.wp.pl/encid,1633277,name,hermeneutyka,haslo.html?ticaid=1f129> (strona dostępna 28. X. 2012 r.)
4. <http://www.iso.org>
5. <http://youth-partnership-eu.coe.int/> (strona dostępna 26. X. 2012 r.)
6. Jagieła J., *Słownik terminów i pojęć badań jakościowych nad edukacją*, BEAT, Wyd. Akademia im. J. Długosza, Częstochowa 2015.
7. Lewicki C, Błażejowski W., *Metody i techniki gromadzenia opisu oraz analizy wyników badań empirycznych w naukach społecznych ze szczególnym uwzględnieniem pedagogiki*, Wyd. PWSTE Jarosław 2013.
8. Lisowska – Magdziarz M., *Analiza zawartości mediów – przewodnik dla studentów*”, Wyd. UJ, Kraków 2004.
9. Łobocki M., *Metody i techniki badań pedagogicznych*, Wyd. „Impuls”, Kraków 2009.
10. Mayntz R., Holm K., Hübner P., *Wprowadzenie do metod socjologii empirycznej*, PWN, Warszawa 1985.
11. Miles M.B., Huberman A.M., *Analiza danych jakościowych*, Wyd. UB, Białystok 2000.
12. Pachociński R., *podstawy kształcenia wyższych umiejętności poznawczych w nowoczesnej szkole*, IBE, Warszawa 1997.
13. Pachociński R.: *Metody ilościowe i jakościowe w badaniach oświatowych* (w:) Edukacja Nr 3/1997.
14. Palka S, *Metodologia. Badania. Praktyka pedagogiczna*, Gdańskie Wyd. Psychologiczne, Gdańsk 2006.

15. Palka S. (red.), *Orientacje w metodologii badań pedagogicznych*, Wyd. UJ, Kraków 1998.
16. Tomaszewski T. (red.), *Psychologia ogólna. Percepcja. Myślenie. Decyzje*, PWN, Warszawa 1995.
17. Zaręba E., *Analiza treści w badaniach pedagogicznych*, Ruch Pedagogiczny, 5-6/1984.

Czesław Lewicki
PWSTE Jarosław
guttek@uniw.net
Polska

Lewicki Cz.
**METHODOLOGICAL PROBLEMS OF QUANTITATIVE AND
QUALITATIVE ANALYSIS
IN EDUCATIONAL RESEARCH**

Abstract

Modern pedagogical research are usually quantitative and qualitative . They require not only the use of complex procedures and research tools but also the appropriate analytical approach . It turns out sometimes that errors in the analysis of empirical material lead to unjustified conclusions. Pedagogical research no matter how sorted provide many opportunities but also require different kinds of analysis . There is no such thing as „pure” quantitative pedagogical research and together with quality pedagogical research. In practice appears that there is the need of a qualitative - quantitative analysis as well as the need for analysis quantity in qualitative studies.

Keywords: *analysis, quantitative analysis, qualitative analysis, quantitative method, qualitative method, content analysis, analysis of meaning, hermeneutics*